ASPECTE PRAGMATICE ŞI SOCIOLINGVISTICE ÎN ANCHETA DIALECTALĂ

PRAGMATICAL AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS OF DIALECTAL INQUIRY

(Abstract)

The research regarding pragmatical aspects of the dialectal inquiry that was carried out so far is not exhaustive, but it offers essential information about the verbal interaction between the interrogator and the informer. We consider a more detailed analysis from the perspective of the features of the interrogator's language to be important and necessary because this type of analysis is characterised by novelty in approaching this type of communication within the professional group and it can reveal new pragmatical and sociolinguistic aspects of the dialectal inquiry.

The linguistic and behavioral strategies of the interrogator highlight those features of the interrogator's language that offer it a special position among other types of professional language. The interrogator's strategies are subsumed to the purpose of the dialectal inquiry: that of obtaining linguistic material. The most important strategy of the interrogator in the dialectal inquiry is that of adapting to the interlocutor.

Keywords: dialectal inquiry, communication strategies, verbal interaction, idiomatic variety.

1. Ancheta dialectală din perspectiva interacţiunii verbale

Ancheta dialectală are ca scop principal obţinerea informaţiilor pentru cercetarea dialectală. Este însă la fel de important şi util să privim ancheta dialectală din perspectiva interacţiunii verbale. Un prim aspect de luat în seamă este „competenţa idiomatică" (Dumistrăcel *et alli* 1997: 40) a lingvistului (în acest caz a dialectologului) în ceea ce priveşte limbile şi dialectele sau subdialectele. Un caz aparte este reprezentat de chestionarele traduse, în care, deşi se realizează un transfer de informaţie, există un grad mare de adaptabilitate la realitatea lingvistică sau non-lingvistică. Scopul cercetărilor dialectologice

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

este: „înregistrarea varietăţii idiomatice în vederea formulării de deducţii asupra modului în care funcţionează, se constituie şi se modifică traducerile idiomatice” (Coseriu 1994: 113), prin urmare „competenţa idiomatică” în cazul chestionarelor din anchetele dialectale este într-o variaţie continuă. Între anchetator şi subiect (posesorul unor registre variate de exprimare) intervine o „convenţie” privind aspectul limbajului care este urmărit, putând considera astfel ancheta dialectală o formă specială de comunicare. În ancheta cu chestionar, anchetatorul este şi observator şi participant la actul de comunicare (Cazacu 1966: 48), deşi are statut de outsider. Este important de subliniat ca pentru buna desfăşurare a unei anchete lingvistice, „anchetatorul are nevoie de cunoştinţe pragmatice” (Manu Magda 2003: 45). Anchetele dialectale sunt, din acest punct de vedere, cazuri de „comunicare dirijată”[1], care are ca scop o „afacere”, obinerea informaţiilor (Vântu 1991: 115).

Aspectele importante caracteristice anchetei dialectale româneşti din perspectiva limbajului dialectologului se vor stabili pe baza modalităţilor de adresare, tematicii anchetei, perspectivei interacţiunii verbale, particularităţilor limbajului anchetatorilor şi a adaptării limbajului anchetatorilor la limbajul persoanelor anchetate.

În funcţie de modalitatea de chestionare a subiecţilor, putem distinge între anchete cu chestionar fix, anchete pe bază de conversaţie dirijată şi anchete pe bază de conversaţie liberă (spontană) (Marin, Magda 1983: 13). De cele mai multe ori, se îmbină ancheta pe bază de conversaţie dirijată cu cea liberă. Este preferată situaţia în care subiectul, pornind de la o întrebare a anchetatorului, trece la relatarea unui aspect fără legătură cu întrebarea iniţială şi nu este întrerupt, anchetatorul lăsând povestirea să decurgă neîntrerupt (Marin, Magda, 1983: 13–14). Deşi în primele anchete de arhivă s-a acordat o atenţie deosebită textelor „fixe” (Marin, Magda 1983: 11), textele „libere” sunt cele care oferă anchetatorului o varietate de fenomene dialectologice neaşteptate şi de importanţă pentru cercetare.

Un deziderat important al anchetei dialectale, indiferent de tip, rămâne folosirea simultană a unui număr mare de informatori, diferiţi din punct de vedere sociolingvistic (vârstă, sex, profesie, originari din comunitate sau stabiliţi recent) întrucât sociolingvistica „selectează cu mare rigoare grupurile sociale (eşantionează) cu care sunt corelate variabilele lingvistice” (Marin, Magda 1983: 8).

2. Particularităţi ale limbajului utilizat de dialectolog în ancheta şi chestionarul dialectal

Vom analiza în cele ce urmează ancheta dialectală din perspectiva limbajului dialectologilor care o efectuează. Analizând *Chestionarul* Noului

[1] Proprietăţile acestui tip de comunicare sunt prezentate în articolul citat.

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

Atlas lingvistic român[1] şi texte dialectale transcrise[2] în urma efectuării unor anchete dialectale din satul Bălan, judeţul Sălaj, am identificat următoarele particularităţi ale limbajului dialectologilor:

– Este un limbaj care se adresează unui număr relativ restrâns de receptori: colegi lingvişti, persoane care studiază lingvistica şi, rareori, publicul larg, oamenilor dintr-o anumită zonă geografică (mediul rural din diferitele zone ale ţării). Limbajul dialectologilor este caracterizat, aşadar, printr-o sferă semantică restrânsă.

– Dialectologii folosesc metalimbajul (limbajul determinat al cărui obiect este alt limbaj) prin inducerea unor meta-termeni. Un număr foarte mare de întrebări din chestionar sunt formulate după anumite structuri stereotipe, folosind un metalimbaj dialectal: „Cum îi spui la acela care te pişcă (ciupeşte etc.) noaptea în pat şi pe care nu poţi să-l prinzi uşor, că sare?", „Cum zici că e omul care n-are păr pe cap, mai ales în faţă?", „Ce fel de ochi zici că sunt aceia care sunt ca cerul senin?", „O barbă care nu e rară, zici că este …?" sau „Când nu tac, ce zici că fac?".

– La nivelul acestui tip de limbaj există un nivel mare de adaptabilitate („ştiinţa cuvintelor") în funcţie de receptorul mesajului. Limbajul dialectologilor este adaptat vorbitorului de dialect sau subdialect pentru a fi înţeles de către acesta şi pentru a obţine răspunsul dorit. În cazul acestuia din urmă, putem vorbi de o adaptare regresivă de limbaj, întrucât dialectologul restrânge domeniul performanţei lingvistice la domeniul competenţei lingvistice, domeniu caracteristic ambilor interlocutori.

– Din moment ce, de foarte multe ori, dialectologii explică sau încearcă să explice structurile limbajului, limbajul acestora în cadrul anchetelor dialectale poate părea „explicativ". În chestionarul dialectal explicaţia are rolul de a dezambiguiza în aşa fel încât răspunsul dat să fie cel aşteptat şi să existe o suprapunere referenţială: „Ce zici că păţeşte omul când răceşte şi nu mai poate vorbi tare, i se face glasul slab şi vorbeşte aşa …? (IMIT.)".

– Limbajul dialectologului anchetator este un limbaj obiectiv, în care, de obicei, nu intervin judecăţi de valoare sau păreri subiective. Limbajul ştiinţific, în general, este caracterizat prin gradul maxim de obiectivitate, iar chestionarul dialectal este dirijat către răspunsul dorit, având ca scop obţinerea unor informaţii clare, fără a permite abateri de la întrebări: „Ce creşte în pădure la munte (uneori şi pe lângă casă) şi face fructe mici, roşii, dulci, pe care le mănâncă şi ursul?".

– Limbajul anchetatorilor este specific, chestionarul fiind împărţit în categorii, precum: corpul omenesc, familia, casa, curtea, agricultura şi legumicultura, pomicultura; viticultura; apicultura, cânepa, pădurea; vânătoare;

[1] Publicat în *Fonetică şi dialectologie*, V, 1963: 157–271.

[2] Transcrieri efectuate de Maria Marin, în curs de publicare.

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

pescuit, hrană; îmbrăcăminte; încălţăminte, timpul; fenomene atmosferice, terenul; relieful, şcoala; armata; administraţie şi meserii; comerţ.

– Limbajul dialectologilor este folosit în scop ştiinţific, acela de a obţine informaţii esenţiale pentru cercetarea dialectală.

– Dialectologii creează categorii adecvate de analiză, având o metodologie bine stabilită; anchetatorii creează ei înşişi întrebări în cazul anchetei efectuate pe teren sau adresează întrebări precise, conform unei metodologii (metodologia adresării întrebărilor) în cazul chestionarului prestabilit.

– Limbajul dialectologilor foloseşte cu precădere adresarea directă. Dialectologul trebuie să-şi culeagă faptele de limbă prin contact direct cu informatorul; se creează astfel o situaţie de comunicare, un dialog între persoana anchetată şi anchetator: „Ce se face din seminţele de floarea soarelui ori de dovleac (bostan etc.)… cu el faci mâncarea?”.

– Limbajul dialectologilor este caracterizat prin empatie faţă de interlocutor, dialectologul manifestând interes faţă de întâmplările din viaţa personală a informatorului, acestuia cerându-i-se şi date personale cum ar fi numele, porecla, vârsta, locul naşterii, ocupaţia, starea civilă şi multe altele.

– Ancheta dialectală realizată prin intermediul chestionarului trebuie să fie cât mai clară şi mai simplă, pe înţelesul interlocutorului, adaptată la gradul de instruire şi înţelegere a acestuia. De aici rezultă accepţia conform căreia ancheta dialectală este considerată cât mai apropiată de vorbirea normală (gradul 0). Deşi efectuată de dialectologi, în anchetă nu se regăşeşte stilul convenţionalizat de argumentare academică.

– Limbajul folosit în anchetele dialectale este întotdeauna adaptat la situaţia de comunicare, nefiind caracterizat prin acurateţe, precizie non-ambiguă sau consistenţă.

– Limbajul dialectologilor este predominant descriptiv întrucât face referire la viaţa cotidiană a omului simplu, nefiind observaţional, deoarece nu analizează şi nu formulează concluzii cu privire la faptele de limbă.

– Anchetele dialectale sunt întotdeauna caracterizate prin consens şi politeţe verbală. Anchetatorul apelează la strategii ale politeţii pozitive pentru a obţine răspunsul necesar din partea informatorului.

– Limbajul dialectologilor este caracterizat prin absenţa implicaturilor conversaţionale; în anchete nu există ambiguităţi, dat fiind scopul acestora, de obţinere a unor informaţii clare, non-ambigue. Limbajul dialectologilor în anchetele dialectale este extrem de clar, cu trimitere directă la noţiunea dorită: „Din ce citiţi, în fiecare zi, ştirile şi noutăţile din ţară şi din toată lumea?”.

– Limbajul dialectologilor în anchetele dialectale este caracterizat prin necesitatea adaptării la partener. Aşa cum le prezintă Margareta Manu Magda în lucrarea citată, modalităţile de adaptare sunt următoarele:

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

1. utilizarea unor forme de adresare neprotocolare (*bade* etc.);
2. folosirea pronumelor personale + verbe la persoana a II-a sg.: „Pe la cât mâncai prima dată şi cum îi zicea la masa aceea?”, „După ce-o culegeai, ce-i mai făceai?”;
3. utilizarea unor indici de solicitare specifici comunităţii (*şi* adverbial + pronume personale): „Şi pânza, după ce era gata, o mai albeai?”, „Şi cât a stat acolo, în Braşov?”, „Şi dumnealui nu venea acasă?”;
4. folosirea potrivită a argumentului de solicitare: „Dar nu ne-ai spus ce faceţi cu tulhenii.”, „Spune-ne o întâmplare!”, „Cum se făcea o nuntă? Dar spune-ne aşa cu toate pregătirile, de când începea ...”;
5. înregistrarea datelor personale ale subiectului la începutul fiecărei anchete dialectale (Manu Magda 2003: 46).

Modalităţile de adaptare ale limbajului dialectologului la cel al informatorului au putut fi mult mai bine observate în cadrul conversaţiei dirijate în vederea obţinerii unor înregistrări concretizate ulterior în transcrieri de texte dialectale decât în cadrul chestionarului prestabilit, caz în care întrebările anchetatorului nu sunt spontane. Limbajul oricărui vorbitor este caracterizat prin competenţă lingvistică, lingvistul apelează la competenţa sa lingvistică când face ancheta dialectală, abia când interpretează rezultatele apelează la performanţa sa lingvistică.

3. Strategii ale dialectologilor în ancheta dialectală

În încercarea bine întemeiată de a obţine informaţii lingvistice, anchetatorii folosesc diferite strategii pentru a observa acele aspecte de interes ştiinţific care nu ar putea fi puse în evidenţă altfel. În cazul anchetei dialectale, faptele de limbă nu sunt culese din comunicare, ci sunt provocate (Dumistrăcel *et alli* 1997: 31), de aceea rolul acestor strategii de obţinere a informaţiilor dorite este unul foarte important. Strategiile de obţinere a informaţiilor pot fi observate mai puţin în interviul clasic bazat pe chestionarul lingvistic, ele sunt mai numeroase în ancheta orientată pragmatic. Rolul anchetatorului în cadrul acestui tip de anchetă poate fi asemănat cu cel al medicului, care are misiunea de a obţine informaţii de la pacienţii săi.

De exemplu, într-o anchetă dialectală, dialectologul a rugat părinţii să adreseze întrebări copiilor, sub pretextul obţinerii unor răspunsuri dezinvolte, adevăratul motiv fiind acela de a nu sugera termeni sau variante fonetice nespecifice zonei în calitate de outsideri.

Tot pentru a nu sugera anumiţi termeni, o altă strategie este folosirea întrebărilor indirecte. Pentru a nu sugera numele alimentelor, subiecţii pot fi întrebaţi ce mănâncă, ce se face din făină sau din carne în cazul anchetei dialectale dirijate pragmatic sau: „Din făină de porumb se face mămăligă; dar din cea de grâu ce se face?”, în cazul chestionarului prestabilit.

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

De asemenea, pentru a nu influenţa informatorul, cercetătorul care efectuează ancheta dialectală foloseşte strategia imitării, însoţită de întrebarea: „Ce zici că faci, cînd faci aşa?”.

Una dintre cele mai des folosite strategii este distragerea atenţiei de la existenţa reportofonului, respectiv a magnetofonului. În cazul unor anchete desfăşurate într-un grup de femei, acestea sunt provocate să spună diverse reţete şi, astfel, întrecându-se în a povesti cum se prepară diferite specialităţi, uită de existenţa aparatului de înregistrat şi relatarea devine autentică, spontană.

De foarte multe ori, anchetatorii înregistrează, pe lângă ancheta propriu-zisă, diverse poezii populare, descântece ş.a., care reprezintă una dintre cele mai autentice forme de redare a graiului popular. Din păcate, acestea nu conţin un repertoriu bogat de termeni dialectali sau de particularităţi lexicale, morfologice, sintactice şi fonetice.

În cazul chestionarului lingvistic, întrebările care urmăresc acelaşi fenomen fonetic trebuie intercalate cu alte întrebări pentru că informatorul poate fi influenţat şi poate avea o rostire asemănătoare, deşi, în mod normal, rosteşte diferit cuvintele solicitate (pot fi grade diferite de deschidere a anumitor vocale, grade diferite de palatalizare ş.a.m.d.).

O strategie recomandată şi folosită de dialectologii cu experienţă în cercetarea de teren este aceea a reluării elementelor dialectale folosite de informator, chiar dacă, pentru anchetator, folosirea acestor elemente este neobişnuită. Această strategie presupune formularea întrebării prin reluarea termenului/particularităţii fonetice folosite de informator: „Cupa e mai mare decât „litărul”?”, „Şi fiecare singur şi-l „desfacă” sau cheamă mai mulţi?”.

Pentru a realiza trecerea de la un episod predominant descriptiv la unul narativ, anchetatorul poate folosi strategia provocării unor anumite relatări, arătând un interes deosebit pentru episodul respectiv. În toate anchetele dialectale dirijate pragmatic întâlnim strategia exagerării interesului pentru aspectele relatate. Episoadele emise de informator au caracter repetitiv de la o anchetă la alta şi un anchetator cu experienţă cunoaşte foarte bine aceste episoade; cu toate acestea, el trebuie să convingă informatorul de interesul deosebit manifestat cu privire la informaţiile primite. Mai mult, anchetatorul utilizează şi strategia aprobării întâmplărilor/aspectelor relatate şi a empatizării cu informatorul, deşi, în realitate, dialectologul nu este interesat de conţinutul propriu-zis al celor relatate, ci de faptele lingvistice, de comportamentul lingvistic al informatorului. Cercetătorul urmăreşte obţinerea unui tip de comportament apreciativ din partea informatorului, dar întrebările directe folosite în acest context nu sunt modalitatea de anchetă „cea mai recomandabilă” (Tiugan 1979: 328).

O altă strategie des întâlnită este strategia pretinderii necunoaşterii anumitor obiceiuri sau tradiţii. Întrebările cel mai des folosite în acest caz sunt „Şi cum faci… ?”, „Şi ce se întâmplă atunci?”.

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

O strategie recomandată este neîntreruperea informatorului pentru lămurirea unui anumit termen. Dacă pe parcursul anchetei dialectologul aude un termen pe care nu-l cunoaşte sau nu distinge bine o particularitate fonetică, este recomandat să nu-şi întrerupă informatorul, să noteze termenul şi să ceară lămurirea lui la sfârşitul interviului. În felul acesta, informatorul nu va fi influenţat şi va continua relatarea în mod natural.

Se recomandă, de asemenea, în cadrul anchetei dirijate pragmatic, înlănţuirea textelor într-o ordine cât mai firească pentru a asigura coerenţa şi fluenţa relatării informatorului.

Tot o strategie importantă este şi reformularea întrebării de către anchetator în cazul în care nu se obţine răspunsul dorit sau în cazul, des întâlnit la subiecţii în vârstă, în care informatorul nu aude bine.

4. Concluzii

Cercetările existente până în prezent referitoare la aspectele pragmatice ale anchetei dialectale nu sunt foarte numeroase, însă oferă informaţii esenţiale cu privire la interacţiunea verbală dintre anchetator şi informator. Considerăm importantă şi necesară o analiză mai amănunţită a anchetei dialectale din perspectiva particularităţilor limbajului anchetatorului întrucât această analiză prezintă noutate în abordarea tipului de comunicare în cadrul grupului profesional şi poate revela noi aspecte pragmatice şi sociolingvistice ale anchetei dialectale.

Strategiile lingvistice şi comportamentale ale anchetatorului scot în evidenţă acele particularităţi ale limbajului dialectologului care îi conferă un loc aparte în cadrul tipurilor de limbaje profesionale. Strategiile dialectologilor sunt subsumate scopului anchetelor dialectale: obţinerea materialului lingvistic. Cea mai importantă strategie a anchetatorului în anchetele dialectale rămâne adaptarea la interlocutor.

BIBLIOGRAFIE

Cazacu, Boris, 1966, „Despre reacţia subiectului vorbitor faţă de fenomenul lingvistic”, în *Studii de dialectologie română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, p. 41–56.

Coseriu, Eugeniu, 1994, *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii* (cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel), Chişinău.

Dumistrăcel, Stelian, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu, 1997, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Iaşi, Editura Academiei Române.

Manu Magda, Margareta, 2003, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, Bucureşti, Dual Tech.

Marin, Maria, Margareta Magda, 1983, „Dinamica graiurilor româneşti şi perspectiva noilor anchete dialectale de tip A.F.L.R.”, în *Anuarul Institutului de cercetări*

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)

etnologice şi dialectologice, Bucureşti, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, p. 4–32.

Tiugan, Marilena, 1979, „Înregistrarea obiectivă a reacţiilor subiective ale informatorilor", în *Anuarul Institutului de cercetări etnologice şi dialectologice*, Bucureşti, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, p. 327–330.

Vântu, Ileana, 1991, „Strategia întrebare – răspuns într-o anchetă dialectală", în *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 115–120.

Carmen-Ioana RADU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", Bucureşti

BDD-V4298 © 2017 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:35 UTC)